

Olsztyn, dn. 3.07.2020 r.

Prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
e-mail arkadiusz.zukowski@uwm.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Adama Chmieleckiego pt. „Powstanie, działalność i przekształcenia środowiska politycznego Porozumienia Centrum w latach 1990-2017”, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie, Toruń 2020, ss. 389 (promotor: Dr hab. Sylwia Galij-Skarbińska, prof. UMK)

Wśród ogromnej liczby opracowań naukowych w formie monografii, prac zbiorowych i artykułów w czasopismach naukowych dotyczących różnych aspektów transformacji ustrojowej w Polsce po 1989 roku, a przede wszystkim kwestii politycznych brakuje monografii odnoszącej się do środowiska politycznego Porozumienia Centrum i jego kontynuatorki Prawa i Sprawiedliwości. Dlatego też z dużym zadowoleniem należy przywitać udaną próbę monograficznego opracowania tej problematyki, która w pełni wpisuje się w istotne wyzwania eksplanacyjne nauki o polityce i administracji.

Recenzowana rozprawa, oprócz walorów deskrypcyjnych i eksplanacyjnych, ma niewątpliwie walor dokumentujący i porządkujący stan wiedzy na temat genezy i przemian w środowisku politycznym Porozumienia Centrum.

Treść rozprawy jak najbardziej koresponduje z jej tytułem. Zgodność ta dotyczy również treści poszczególnych rozdziałów, podrozdziałów i punktów z ich tytułami. Tytuł rozprawy, chociaż wprost nie jest sformułowany problemowo, obejmuje różne fazy procesu politycznego.

Rozprawa stanowi nie tylko rzetelne studium problemu, ale ma zalety opracowania monograficznego w formie studium przypadku. Składa się ona z: Wstępu, sześciu Rozdziałów, Zakończenia, Aneksu, Spisu tabel, Streszczenia w języku angielskim, Wykazu skrótów i Bibliografii.

Podział rozprawy na sześć rozdziałów należy uznać za uzasadniony. Jej chronologiczno-problemowy układ jest spójny i logiczny. Rozdział 1. jest odstępstwem od tego, gdyż ma charakter teoretyczno-metodologiczny. Podobnie Rozdział 6. ma uzasadnione ujęcie problemowe. Zachowano odpowiednie proporcje między rozdziałami.

W tytule rozprawy określono dokładnie ramy chronologiczne – lata 1990-2017, tj. okres od ogłoszenia Deklaracji Porozumienia Centrum w dniu 12 maja 1990 roku do zakończenia funkcjonowania rządu Beaty Szydło w dniu 8 grudnia 2017 roku. Autor bardzo słusznie rozszerza zakres czasowy swojej analizy o okres wcześniejszy, zwłaszcza lata 80. XX wieku (celna cezura wyznaczająca realny początek prac nad powstaniem Porozumienia Centrum – jesień 1989 roku), a także o okres późniejszy tzn. działalności rządu Mateusza Morawieckiego (stan na lipiec 2019 roku).

Wstęp rozprawy dostosowany jest do jej struktury. Na początku przedstawiono merytoryczne uzasadnienie wyboru tematu i przedmiotu badań (czynnik programowy i personalny), a następnie konstrukcję rozprawy (cezurami są daty wyborów, co zostało dogłębnie uzasadnione) oraz dość szczegółową charakterystykę poszczególnych rozdziałów. dopełnieniem Wstępu są podziękowania, które niestety rzadko są praktykowane, a pozytywnie świadczą o kulturze Autora.

Rozdział 1. pt. „Środowisko polityczne – próba definicji teoretycznej” ukazuje kompetencje warsztatowe Autora, zarówno teoretyczne jak i metodologiczne. W sposób jasny nakreślono cel i przedmiot badań (m.in. poprzez zakreślenie pola badawczego, sformułowanie problemu badawczego oraz hipotez badawczych).

Głównym celem rozprawy była kompleksowa analiza działalności środowiska politycznego Porozumienia Centrum od jego genezy, pierwszych lat aktywności i przekształceń (precyzyjnie nakreślony przebieg, a także przyczyny i skutki) na przestrzeni ostatnich prawie 30 lat.

Kompetentnie zarysowano stan badań (od opracowań dotyczących teorii polityki, a kończąc na publikacjach odnoszących się do badań empirycznych) i wskazano na brak monograficznego opracowania tego problemu badawczego. Autor pokazał bardzo dobre rozeznanie w literaturze przedmiotu oraz źródłach archiwalnych, a co najważniejsze dotarł do nich i poddał je krytycznej analizie.

Autor w tym rozdziale oraz pozostałych wykazał się kompetencjami terminologicznymi z zakresu kategorii i pojęć politologicznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje kwestia definiowania terminu „środowisko polityczne” (*political environment*) w oparciu o światową i polską literaturę przedmiotu (w Polsce bardzo rzadko stosowanej kategorii politologicznej, a na Zachodzie utożsamiany głównie w kontekście relacji z biznesem). Na podstawie sformułowanych pytań i hipotez badawczych Autor prawidłowo definiuje tę kategorię na potrzeby własnych badań. Ponadto dostrzega różnice pomiędzy kategoriami „partii politycznej” i „środowiska politycznego”, co szeroko i dogłębnie uzasadnia przedmiotowo jak i metodologicznie. Właściwie definiuje też na potrzeby rozprawy takie pojęcia jak: „podmiotowość polityczna” czy „decyzje polityczne”.

Celnie określono środowisko polityczne jako przedmiotowe, a także podmiotowe kryterium rzeczowe wyznaczające pole badawcze rozprawy. W ujęciu terytorialnym właściwie przyjęto wymiar ogólnopolski i przekonywująco uzasadniono rezygnację z analizy struktur regionalnych Porozumienia Centrum.

Autor formułuje istotny, a przy tym główny problem badawczy rozprawy: w jaki sposób powstało, funkcjonowało oraz ewaluowało środowisko polityczne Porozumienia Centrum? Pozytywem jest sformułowanie aż 13 ważnych pytań badawczych, w tym nawet dwuczłonowych. Na tej podstawie sformułował 5 dojrzałych hipotez oraz 2 równie dojrzałe hipotezy pomocnicze.

Skrupulatnie omówiono metody i techniki badawcze zastosowane w rozprawie. Przyjęta metodologia badań charakterystyczna jest dla warsztatu politologa, a w dużo mniejszym zakresie także dla historyka dziejów najnowszych. Należy skonstatować, że Autor posłużył się adekwatnymi metodami i technikami badawczymi. Wiodącą rolę odegrała metoda systemowa (makro- i mikrosystemowa), komparatywna, instytucjonalno-prawna, decyzyjna, historyczna, a w mniejszym stopniu behawioralna. Słusznie Autor rozprawy zrezygnował z wywiadów i ankiet jako metod badawczych. Badania zostały m.in. wzmocnione obserwacją własną oraz spotkaniami z tzw. świadkami historii ze środowiska politycznego Porozumienia Centrum.

Cennym było ukazanie w ujęciu teoretycznym kategorii „środowiska politycznego” w relacjach z partią polityczną, frakcją polityczną (rozumianą jako frak-

cja partyjna, a nie frakcja parlamentarna) i innymi grupami społecznymi (w szczególności z NSZZ „Solidarność”).

W Rozdziale 2. pt. „Geneza i powstanie środowiska politycznego Porozumienia Centrum w latach 1989-1990” słusznie zwrócono uwagę na „korzenie” Porozumienia Centrum, sięgające czasów opozycji przed Sierpniem 1980 roku, legalnej działalności NSZZ „Solidarność”, aktywności podziemnej „Solidarności”, obrad Okrągłego Stołu, wyborów czerwcowych w 1989 roku oraz powstania rządu Tadeusza Mazowieckiego.

Słusznie też uwypuklono aktywność jednostki, czyli Jarosława Kaczyńskiego w genezie i procesie powstawania środowiska politycznego Porozumienia Centrum. Cennym uzupełnieniem było ukazanie licznych wątków biograficznych, w tym rodzinnych. Poruszono także kwestię udziału w pracach Okrągłego Stołu Jarosława i Lecha Kaczyńskich oraz Jana Olszewskiego.

Uzasadnionym zabiegiem było wydzielenie oddzielnego punktu poświęconego „Tygodnikowi Solidarność” w okresie kiedy jego redaktorem naczelnym był J. Kaczyński, gdyż czasopismo to odegrało istotną rolę w procesie aktywizacji i konsolidacji środowiska politycznego Porozumienia Centrum w początkowej fazie jego tworzenia (m.in. kształtowanie i konsolidacja przyszłych kadr partyjnych oraz wypracowanie koncepcji programowych).

Celnie wskazano na dylematy środowisk opozycyjnych w okresie kształtowania się systemu partyjnego w Polsce na przełomie lat 80 i 90. XX wieku (dylemat tworzenia komitetów czy partii politycznych).

Podobnie jak w następnych rozdziałach analizie poddana jest przede wszystkim działalność polityczna założyciela i lidera Porozumienia Centrum Jarosława Kaczyńskiego, a w mniejszym stopniu Lecha Kaczyńskiego, który formalnie nie był członkiem tej partii politycznej, gdyż mocno zaangażował się w działalność NSZZ „Solidarność”.

Dokładnie omówiono początki powstania Porozumienia Centrum (Deklaracja Programowa oraz Program przyspieszenia – zmiany polityczne, gospodarcze i termin wyborów) oraz próby tego ugrupowania dotyczące zjednoczenia tworzącej się wówczas centroprawicy w Polsce. Problematykę tę analizowano w kontekście pierwszych demokratycznych powszechnych wyborów prezydenckich w 1990 roku

(poparcie dla Lecha Wałęsy) oraz aktywności J. Kaczyńskiego w Kancelarii Prezydenta RP. Ważnym było także zwrócenie uwagi na mało zbadany w polskiej historiografii i politologii wątek aktywności Forum Demokratycznego Mazowsza dopełniony relacjami pomiędzy Porozumieniem Centrum a Niezależnym Zrzeszeniem Studentów i Polskim Stronnictwem Ludowym „Solidarność”.

Ciekawe poznawczo są również fragmenty dotyczące relacji pomiędzy Porozumieniem Centrum a Kongresem Liberalno-Demokratycznym oraz aplikowanie założeń teoretycznych modelu procesu instytucjonalizacji partii politycznej Angelo Panebianco w kontekście Porozumienia Centrum.

Z punktu widzenia celów rozprawy pozytywnym było zwrócenie uwagi na rysujące się od 1989 roku konflikt dwóch podstawowych wizji państwa polskiego, zwłaszcza w wymiarze wewnętrznym, pomiędzy porozumieniem Centrum a Ruchem Obywatelskim Akcja Demokratyczna/Unia Demokratyczna, a później Unia Wolności oraz na wyłonienie się czterech głównych nurtów w ramach Porozumienia Centrum (chadecki, a także liberalno-demokratyczny, ludowy i związkowy).

W kolejnym rozdziale (Rozdział 3.) pt. „Środowisko polityczne Porozumienia Centrum w latach 1991-1993” ukazano w sposób wszechstronny proces budowy struktur organizacyjnych oraz charakterystykę środowiska politycznego Porozumienia Centrum, zarówno przed wyborami parlamentarnymi w 1991 roku jak i po nich (m.in. I Kongres Porozumienia Centrum 2-3 marca 1991 roku, rejestracja Porozumienia Centrum jako partii politycznej 29 marca 1991 roku, relacje z NSZZ „Solidarność”, koalicja Porozumienie Obywatelskie Centrum, wybory parlamentarne w 1991 roku, reprezentacja parlamentarna, udział w rządzie Jana Olszewskiego, stosunek do rządu Hanny Suchockiej).

Ważnym elementem tego, poprzedniego i następnych rozdziałów była prezentacja i interpretacja kwestii programowych, wskazując na ich oryginalność i wyjątkowość (Program „Nowe Państwo”), rodząca się specyfika wyborów przewodniczącego/prezesa partii oraz tworzenia koalicji wyborczych i parlamentarnych (co było domeną J. Kaczyńskiego) - taktyczne lub strategiczne sojusze polityczne dające relewancję Porozumieniu Centrum oraz Prawu i Sprawiedliwości.

Podobna opinia dotyczy również analizy wyboru władz Porozumienia Centrum, zasobów ludzkich i organizacyjnych (m.in. charakterystyka władz i członków

tej partii politycznej – poza J. i L. Kaczyńskimi i może Ludwikiem Dornem oraz Antonim Tokarczukiem byli to przedstawiciele tzw. drugiego szeregu opozycji antykomunistycznej).

W kontekście wyborów w 1991 roku jak i następnych Autor celnie ukazuje umiejętności J. Kaczyńskiego do tworzenia optymalnych koalicji zgodnie z interesem Porozumienia Centrum, a potem Prawa i Sprawiedliwości. Autor kompetentnie ukazuje oblicze ideowe Porozumienia Centrum jako chadecko-konserwatywne, a nie chadecko-demokratyczne jak w Niemczech oraz wyjaśnia zaczynające się procesy dezintegracyjne w ramach tego ugrupowania.

Należne miejsce poświęcono rządowi Jana Olszewskiego oraz przyczynom i skutkom jego upadku. Pozytywem jest wyeksponowanie wyboru L. Kaczyńskiego na prezesa Najwyższej Izby Kontroli i konsekwencji tego faktu dla funkcjonowania w tym czasie Porozumienia Centrum, a także reperkusji tego wydarzenia dla tego ugrupowania w niedalekiej przyszłości.

Rozdział kończy wartościowe podsumowanie dotyczące udziału Porozumienia Centrum w koalicji Zjednoczenie Polskie w wyborach parlamentarnych w 1993 roku.

Rozdział 4. pt. „Środowisko polityczne Porozumienia Centrum w latach 1993-1995” obejmuje najtrudniejszy okres jego funkcjonowania jako opozycji pozaparlamentarnej po wyborach w 1993 roku. Uwypuklono różnego rodzaju trudności jakie napotykała ta partia polityczna w swoim funkcjonowaniu oraz determinację odnoszącą się do stałości kwestii programowych (m.in. powstanie i konsolidacja „Zakonu PC”). Przede wszystkim ukazano w oparciu o dostępne dokumenty i informacje działania służb specjalnych dotyczące inwigilacji liderów tego ugrupowania oraz dezinformacji, szkalowania i innych form dezawuujących Porozumienie Centrum, a w konsekwencji mających na celu wyeliminowanie go z polskiej sceny politycznej.

Odnotowano też zaangażowanie Porozumienia Centrum w wybory samorządowe w 1994 roku, co było ważnym wydarzeniem w kontekście późniejszego budowania i wzmacniania struktur regionalnych i lokalnych.

Ze znanstwem zarysowano próby tworzenia koalicji Przymierze dla Polski oraz kwestie związane z wyborami prezydenckimi w 1995 roku - związane z kampa-

nią przeciwko Lechowi Wałęsie i poparciem kandydatów (Tomasz Strzembosz i Lech Kaczyński) oraz niegłosowaniem w II turze.

Rozdział 5. pt. „Środowisko polityczne Porozumienia Centrum w latach 1995-2001” stanowi kontynuację poprzednich dwóch rozdziałów. Pogłębioną analizą objęto udział Porozumienia Centrum w nowej koalicji (Akcji Wyborczej Solidarność), w wyborach parlamentarnych w 1997 roku i reprezentacji w rządzie Jerzego Buzka. Analiza ta dotyczyła rozłamu w Porozumieniu Centrum i powstaniu Porozumienia Polskich Chrześcijańskich Demokratów.

Istotnym było, w kontekście procesów dezintegracyjnych, podkreślenie ważności dla działalności i przetrwania środowiska politycznego silnego przywództwa jakie reprezentował J. Kaczyński.

Oddzielny punkt, co należy uznać za uzasadnione, został poświęcony L. Kaczyńskiemu jako ministrowi sprawiedliwości w rządzie J. Buzka, gdyż ta nominacja i aktywność ministra doprowadziła do nowej dynamiki na polskiej scenie politycznej, którą szybko zaczął politycznie dyskutować dla Porozumienia Centrum J. Kaczyński.

Ostatni rozdział (Rozdział 6.) pt. „Prawo i Sprawiedliwość, czyli dalsze losy środowiska politycznego Porozumienia Centrum w latach 2001-2017” dotyczy analizy aktywności tego środowiska politycznego w odniesieniu do powstania i działalności Prawa i Sprawiedliwości (kampania wyborcza, wybory parlamentarne i reprezentacja w Sejmie i Senacie RP oraz w rządzie – po wyborach w 2001, 2005, 2007, 2011 i 2015 roku).

Podobnie jak poprzednie rozdziały ta część rozprawy została napisana kompetentnie.

W dużej mierze należy zgodzić się z tezą Autora, że działalność Prawa i Sprawiedliwości jest kolejną zinstytucjonalizowaną emanacją środowiska politycznego Porozumienia Centrum. Celnym było wskazanie przyczyn powstania nowej formacji politycznej.

Podkreślono m.in. rolę „Zakonu PC” w obszarze strukturalnym i ideowo-programowym oraz w relacjach z innymi aktorami politycznymi. Pozytywem było ukazanie karier członków „Zakonu PC” jako ścieżki konstruowania elit rządowych w dwóch typach: partyjnym i parlamentarnym.

Wartościowym była analiza komparatystyczna oblicza ideowo-programowego i metod działania politycznego Porozumienia Centrum oraz Prawa i Sprawiedliwości (np. właściwe zdefiniowanie tej partii jako konserwatywno-narodowo-chadecka). Dopelnieniem była analiza wyboru i prezydentury Lecha Kaczyńskiego oraz Andrzeja Dudy, a także analiza kandydowania w wyborach prezydenckich w 2010 roku Jarosława Kaczyńskiego.

W Zakończeniu, które stanowi syntezę rozważań nad fenomenem środowiska politycznego Porozumienia Centrum w życiu politycznym Polski po 1989 roku, postawiono przekonujące tezy, a postawione hipotezy zostały zweryfikowane pozytywnie.

Ważnym aspektem ustaleń Autora były tezy o zachowaniu przez środowisko Porozumienia Centrum podmiotowości politycznej mimo licznych niesprzyjających czynników czy też teza o wierności zasadniczym kwestiom programowym.

Autor ukazał wyjątkowość, a następnie konsekwencje zmian jakie dokonywały się na polskiej scenie politycznej w kontekście środowiska politycznego Porozumienia Centrum.

Na poparcie swoich tez Autor wykorzystuje różnorodny materiał źródłowy, liczne opracowania naukowe, a także badania opinii publicznej.

Należy pochwalić Autora za przygotowane zestawienia statystyczne dotyczące udziału przedstawicieli środowiska politycznego Porozumienia Centrum na listach wyborczych oraz w parlamencie i rządzie (treść rozprawy i Aneks). Mają one charakter wartościowych analiz ilościowych „stanu posiadania” środowiska politycznego Porozumienia Centrum, w tym „Zakonu PC”.

W warstwie faktograficznej Autor wykazał się wielką starannością w doborze źródeł i skrupulatnością w prezentacji wydarzeń dotyczących środowiska politycznego Porozumienia Centrum.

Treść rozprawy przekonuje, że Autor ma bardzo dobre rozeznanie w poruszanej problematyce.

Autor nie unikał ukazania sporów czy konfliktów wewnątrz Porozumienia Centrum.

Chociaż rozprawa poświęcona jest środowisku politycznemu Porozumienia Centrum to *gros* treści została poświęcona J. Kaczyńskiemu, co w pełni jest uzasad-

nione z uwagi na rolę jaką odgrywał on w tej partii politycznej oraz jaką pełnił i pełnił w Prawie i Sprawiedliwości, które było jego inicjatywą.

* * *

Strona formalna rozprawy prezentuje się bardzo korzystnie. Po wnikliwej lekturze można dopatrzeć się jedynie kilku błędów literowych i interpunkcyjnych.

Na podkreślenie zasługuje precyzyjny język wykładu oraz zastosowany zgodnie z regułami aparat naukowy. W rozprawie zastosowano różne rodzaje przypisów, a ich liczba jest imponująca (1230 przypisów).

Rzadko rozprawy doktorskie są tak starannie przygotowane pod względem edytorskim jak recenzowana rozprawa.

Autor w pełni zaznajomił się z bazą źródłową oraz literaturą przedmiotu potrzebną do opracowania problemu, co uwidacznia Bibliografia. Stanowi ona kolejny, a przy tym bardzo istotny pozytywny aspekt rozprawy. Ukazuje ona ogrom pracy Autora dotyczący kwerendy archiwalnej i bibliotecznej. Bibliografię tę cechuje bogactwo i różnorodność. Wśród źródeł archiwalnych wykorzystano dokumenty: Archiwum Akt Nowych, Archiwum Historycznego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Partii Politycznych Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Sejmu RP, Archiwum Senatu RP, Archiwum Przełomu 1989-1991, Archiwum Sądu Okręgowego w Warszawie, Archiwum Sądu Rejonowego dla Warszawy Mokotowa, a także zbiory prywatne Autora oraz Anny Maziarskiej i Czesława Nowaka. Wykorzystano również dane Państwowej Komisji Wyborczej. Spisano relacje z 10 działaczami Porozumienia Centrum, w tym z Jarosławem Kaczyńskim. Prowadzono z nimi także korespondencję, którą wykorzystano przy przygotowywaniu rozprawy. Sięgnięto do cennych źródeł drukowanych, w tym ustaw, a przede wszystkim programów, raportów i wyboru pism (w sumie 21 pozycji). Kolejną pozycją w Bibliografii stanowią dzienniki, pamiętniki, wspomnienia, wywiady-rzeki i publicystyka (38 pozycji). Imponująco przedstawia się wykaz opracowań rozpraw naukowych, publikacji popularnonaukowych oraz słowników i informatorów (221 pozycji z czego kilka w języku angielskim, dotyczą one kwestii teoretycznych związanych z funkcjonowaniem partii politycznych w wymiarze ogólnym oraz w konkretnych regionach i państwach świa-

ta, w tym w Polsce). Równie imponująco prezentuje się zestawienie tytułów czasopism (aż 52 pozycje), w tym prasa powiązana ze środowiskiem politycznym Porozumienia Centrum („Gazeta Polska”, „Ład”, „Nowe Państwo” i „Nowy Świat”) oraz prasa związkowa („Tygodnik Solidarność”, „Tygodnik Gdański” i „Magazyn Solidarność”) i biuletyny partyjne Porozumienia Centrum oraz Prawa i Sprawiedliwości. Źródła wzbogaca 36 witryn internetowych instytucji oraz organizacji politycznych i społecznych, a także mediów i osób prywatnych, a ich dopełnieniem są zbiory audiowizualne (4 filmy i 1 debata telewizyjna).

Podsumowując ten aspekt rozprawy należy wyrazić uznanie dla wykonanej przez Autora ogromnej pracy kwerendalnej i dokumentującej, a także wykazanych dużych umiejętności analitycznych i syntetyzujących w treści rozprawy.

Autor z powodzeniem stara się zachować dystans badawczy, co stanowi kolejny pozytyw rozprawy.

* * *

Proponowane w recenzji uwagi i sugestie mają przede wszystkim charakter poboczny i formułowane są w kontekście udoskonalenia tej rozprawy.

Nie ulega wątpliwości, że wybory czerwcowe w 1989 roku były plebiscytem przeciw „rządowi elity komunistycznej”, ale twierdzenie, że także przeciw „kontraktowi Okrągłego Stołu” wydaje się nadużyciem (s. 67).

Polemiki wymaga stwierdzenie Autora o ogromnej wadze politycznej Deklaracji Porozumienia Centrum z 12 maja 1990 roku w kontradykcji do znaczenia wyborów samorządowych z 27 maja 1990 roku (zgodnie z teoriami i praktyką zdrowe demokracje buduje się od dołu, a takie znaczenie miały właśnie te wybory). Ogłoszenie Deklaracji Porozumienia Centrum można byłoby traktować jako najważniejsze wydarzenie polityczne tego okresu w Polsce, także w kontekście przyspieszenia przemian demokratycznych, gdyby to ugrupowanie było rzeczywistym decydem w procesie politycznym w ówczesnej Polsce, a założenia tej deklaracji realizowane przez rządzących. Z treści rozprawy wynika, że dopiero po wyborach parlamentarnych w 2015 roku wiele punktów programowych tego ugrupowania można było realizować mając stabilną większość parlamentarną.

W odniesieniu do sukcesów rządu J. Olszewskiego (funkcjonował tylko pół roku), a dotyczących polityki bezpieczeństwa i opcji transatlantyckiej można byłoby je dopełnić o przybliżenie złożonej sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej Polski w okresie rządów T. Mazowieckiego i J. K. Bieleckiego (obecność wojsk rosyjskich w Polsce, późny początek ich wycofywania – 9 kwiecień 1991 roku, istnienie Układu Warszawskiego do 1 lipca 1991 roku, brak pozytywnej recepcji takiej opcji przez Zachód, w tym NATO aż do końca 1991 roku). Notabene pierwszym premierem RP, który postulował włączenie Polski w struktury NATO był J. K. Bielecki.

Chociaż Autor kreśli możliwe scenariusze dotyczące objęcia schedy po przywództwie Jarosława Kaczyńskiego w partii Prawo i Sprawiedliwość to jednak pożądanym zabiegiem byłoby przedstawienie perspektyw funkcjonowania środowiska politycznego Porozumienia Centrum w przyszłości (predykcja przynajmniej w Zakończeniu).

W kontekście przyszłych peregrynacji naukowych zachęcałbym o poszerzenie zakresu badań o aktywność międzynarodową (kontakty i współpraca) Porozumienia Centrum, a potem Prawa i Sprawiedliwości. Jedynie w zasadzie takie fragmenty dotyczą początków działalności tej partii politycznej (m.in. współpraca z Międzyparlamentarnym Klubem Prawicy Demokratycznej Czechosłowacji, akces do Europejskiej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej czy członkostwo w Międzynarodówce Centrowych Demokratów (s. 154-155). Warto wspomnieć, że Autor celnie ocenił poziom tej współpracy („stosunkowo słabe, chaotyczne i nie wnoszące wiele do działalności”). Podobna sugestia dotyczy nakreślenia relacji z Kościołem katolickim.

Zaliczenie Karola Karskiego do przedstawicieli „Zakonu PC” jest dyskusyjne (s. 291).

W odniesieniu do udziału Jacka Kurskiego w prowadzeniu telewizyjnej kampanii wyborczej Porozumienia Centrum w 1993 roku można byłoby dodać jego zaangażowanie podczas kampanii prezydenckiej w 2005 roku.

Przy wynikach wyborów do Senatu PRL można byłoby dopisać, że jeden mandat przypadł kandydatowi niezrzeszonemu, ale był to kandydat cieszący się poparciem PZPR - Henryk Stokłosa (s. 65).

Ponadto w kontekście wyborów czerwcowych do Sejmu i Senatu PRL w 1989 roku można byłoby doprecyzować, że nie większość, ale zdecydowana większość kandydatów Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” była promowana na plakatach ze wspólnym zdjęciem z przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechem Wałęsą (przypis 162 na s. 68). Jedynie kilkunastu kandydatów, głównie z przyczyn techniczno-logistycznych nie miała takiego zdjęcia (m.in. Piotr Baumgart, Krzysztof Dowgiałło, Lech Kaczyński, Olga Krzyżanowska).

Drobnego doprecyzowania wymaga opis 5% ustawowego progu wyborczego (klauzuli zaporowej) w wyborach do Sejmu RP w 1993 roku bowiem nie dotyczył on „jednej partii politycznej”, ale komitetu wyborczego (s. 213). Ta sama sugestia dotyczy przepisów zwalniających z 5% ustawowego progu wyborczego komitety wyborcze utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych, a nie tylko komitetów mniejszości niemieckiej (s. 218). W dalszej części rozprawy interpretacja tego zwolnienia z ustawowego progu wyborczego jest prawidłowa (s. 273).

Proponowałbym stwierdzenie o wpływie emisji filmu pt. „Dramat w trzech aktach” na wynik wyborczy Prawa i Sprawiedliwości opatrzyć stosowanym przypisem (s. 276).

W celu doskonalenia strony formalnej rozprawy sugerowałbym, aby rozbudować tytuł podrozdziału 1.2. („Metodologia i źródła”), gdyż zawiera on także punkt 1.2.2 dotyczący „Literatury przedmiotu”. Ponadto z reguły w kolejności najpierw wymienia się źródła, a potem literaturę przedmiotu.

Przy notkach biograficznych J. Kaczyńskiego i L. Kaczyńskiego dotyczących ich kariery naukowej, w przypadku tego ostatniego można byłoby podać tytuł rozprawy doktorskiej, bowiem taka informacja dotyczy J. Kaczyńskiego.

W pracy naukowej postuluje się bezosobową formę przekazu. Ponadto sugerowałbym niestosowanie w języku naukowym określeń emocjonalnych „nasz kraj” czy „nasze państwo” (np. s. 6-7, 35) czy też zwrotów publicystycznych – „w państwie między Odrą a Bugiem” (s. 35). Poza tym nie należy stosować zbędnych przymiotników – jest „prawdziwy mąż stanu” zamiast po prostu „mąż stanu” (s. 81).

Sugerowałbym także unifikację skrótu nazwy państwa, np. w przypisie 145 na s. 62 jest ZSRS, a w kolejnym przypisie na tej samej stronie pojawia się skrót ZSRR.

* * *

Podsumowując, znaczącym pozytywnym rozprawy jest wszechstronna analiza politologiczna oparta na właściwej podbudowie teoretycznej i metodologicznej. Treść rozprawy przekonuje, że stanowi ona ważny, a przy tym samodzielny, wkład w poznanie i rozwiązanie problemu badawczego. Stanowi też cenną refleksję naukową nad genezą, kształtowaniem się i ewolucją środowiska politycznego Porozumienia Centrum.

Z uwagi na wysoki poziom merytoryczny rozprawy i brak tego typu opracowań sugerowałbym Autorowi rozpoczęcie w najbliższym czasie prac wydawniczych związanych z opublikowaniem tej rozprawy drukiem.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska magistra Adama Chmieleckiego pt. „Powstanie, działalność i przekształcenia środowiska politycznego Porozumienia Centrum w latach 1990-2017” w pełni spełnia wymogi ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., Nr 65, poz.595 i z 2005 r., Nr 164, poz.1365) i może być dopuszczona do dalszego procedowania w tym zakresie.

